

Zkušnost III

Ladislav Hejdánek

Related preparatory texts:

[Zkušnost III + Poznání I](#)

k dokumentu existují tyto přípravné texty:

[Zkušnost III + Poznání I](#)

◆ bytový seminář, česky, vznik: 4. 6. 1984 ◆ poznámka: kazeta LVH35VA

◆ private seminar, Czech, origin: 4. 6. 1984

Zkušenost III [1984]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: To vidět právě z té kůže, která odpovídá těm podmínkám. Vždycky mu jde o to, aby se ten člověk rozhodl. Ta kůže, v které je, nedostačuje bez toho, že by něco ještě předem provedl, ale na základě úvahy zjišťuje, že neví, jak se má rozhodnout. A teď musí nalézt ten pohled, vejít do té kůže, která bude co nejlépe odpovídat těm podmínkám, v kterých se nachází. A po provedení té akce se zpětně přesvědčí, zda i ta kůže, do které vešel, byla vhodná.

Protože když se hovořilo o pravdě, která pro mě byla vždycky něčím, co umožňovalo člověku vidět věc v celku, jen tak ji nahlédnout, tak tenhle moment, ta pravda, tam také musí být přítomna. Právě díky té pravdě, která umožní nahlédnout, se to celé selhává, protože z toho celku mi najednou vychází nějaký pohled, který se pak znovu provede. Ta akce se provede a na základě toho provedení se zjišťuje, zda byla správná, nebo nebyla. A to otevírání člověka vůči té pravdě, která by měla být tím celkem, by bylo právě nahlížení těch nových kůží. Jinak nevím, jakým způsobem dochází k tomu rozhodování člověka a znovu vztahování se k již proběhlé akci.

Ono možná by trochu pomohlo, já když sám vykládám, tak si to neuědomuji, a jakmile o tom začnete mluvit vy nebo někdo jiný, tak hned vidím, jak by věci pomohla nějaká konkretizace. A mě teď napadl příklad, když se člověk pokouší vidět vesmír, hvězdnou oblohu, prostě co je vidět v noci. Ten příklad toho, jak se začalo kromě sledování světelného obrazu nebo světelných paprsků, které přicházejí z hvězdných objektů, a na základě toho byly vypracovány mapy hvězdné oblohy, tak jak se začaly zkoumat jiné zdroje na jiných vlnách, třeba radiové. A jak se vypracovala mapa hvězdné oblohy na základě radiových vln. To jsou v tomto případě ty dvě různé kůže. A teď ta práce spočívala v tom identifikovat, pokud to bude úkol, identifikovat příslušné světelné zdroje s příslušnými radiovými zdroji. Což se někdy podařilo a někdy ne, protože se ukázalo, že některé radiové zdroje neexistují v té světelné mapě, mapě těch světelných objektů, a naopak, že některé světelné objekty nevyzařují žádné radiové vlny.

Nicméně, i když došlo k této diskrepanci, tak to něco znamenalo. Byly z toho vyvozeny důsledky a vyskytla se tady možnost statisticky vyhodnotit jisté korelační vztahy mezi některými frekvencemi světelnými a frekvencemi radiovými, které se vyskytovaly spolu. Naopak určité frekvence světelné nebyly doprovázeny radiovými a určité frekvence radiové nebyly doprovázeny světelnými a tak dále.

Jinými slovy, interpretace těch pohledů z jednotlivých kůží byla objektivizována. Myšlenkově byla ta rovina toho, co je vidět z těch jednotlivých kůží, a tedy subjektivní rovina, byla přesunuta, transponována do jakési roviny objektivní nebo *quasi-objektivní*, kterou nelze vidět žádnou kůží, kterou jen *hypostazujeme* v té sféře mimo všechny kůže, mimo všechny subjektivní pohledy. Je to vlastně jen myšlenkový konstrukt.

A k tomu se vrátíme, abychom řekli to, co už tady bylo předesláno, že v podstatě poznání znamená v té tradici pojmového myšlení – to musíme teď omezit historicky, to neznámá, že vždycky to tak bude – v té dosavadní tradici, v té epoše myšlenkové, která začíná starým Řeckem a dnes je v krizi, poznání znamená vybudování nebo konstruování takového myšlenkového modelu, který ve svých logických souvislostech nevede k diskrepancím při srovnání s tím *hypostazovaným*, ale přímo nikterak nepřístupným světem takzvané objektivní reality. My jsme schopni jednotlivé aspekty přes ty jednotlivé kůže nějakým způsobem recipovat, a tedy ze subjektivních a v reflexi *hypostazovat* jakýsi objektivní svět pomocí toho velmi komplikovaného konstruktů světa *intencionálních předmětů*. Tohle je asi poznání v našem smyslu, jak se vyvinulo v této epoše takzvaného pojmového myšlení.

Samozřejmě před tou dobou, to jest v době předpojmového myšlení, eventuálně dnes ještě zahlédnutelného mimopojmového myšlení, které ovšem vždycky velmi trpí velkým uzurpátorským intervenováním pojmového myšlení, básníků třeba, tak je možno aspoň trochu tušit, nahlédnout jiný způsob. Ale v podstatě poznání dnes hlavně znamená toto.

A to musíme si připustit, abychom pak mohli v jisté distanci, když to takhle zpředmětníme, když to

postavíme před sebe, tak v jisté distanci pak můžeme říct: „No, ale má to meze v tom, v tom, v tom.“ A teď je otázka, jak to budeme říkat, protože budeme říkat nutně ještě v rámci starého myšlení, poněvadž ještě z něho nemůžeme ven. To je problém naší situace v končícím věku, v končící epoše. O tom budeme mluvit příště, takže tady je nastíněna kostra.

Jiný hlas: Jenom jsem se chtěl zeptat jednak, jestli v té vjemovosti se mluví o té předcházející rozměrnosti, o té předcházející řeči. V podstatě ve vjemu se předpokládá u třeba dítěte, které je schopné vjemu, aspoň tak jsem tomu rozuměl. Ale vy jste řekl právě předtím, že ve vjemu už jsou vždycky, ve vjemu je už vždy nějaké vědomí porůznu, to znamená, že tohle by se vylučovalo.

Hejdánek: To je terminologická otázka, co nazveme vjemem. U člověka vždycky ta rozumová intervence je ve vjemu už od samého začátku přítomna. Neexistuje žádná vjemová úroveň, kam by rozum neintervenoval, kam by nedošel, kam by nepronikl.

Jiný hlas: Ta rozumová aktivita, ta je v uvozovkách ve velice zúženém smyslu.

Hejdánek: Jde o to, jestli tam je, nebo není. Když rozumová aktivita není přítomna, tak pochopitelně vnímání probíhá bez ní. Tady šlo o to, že neexistuje žádná rovina vnímání, která by předcházela nějakému rozumovému zpracování tam, kde rozum už v akci je. Kde v akci není, jako třeba u psa, tak nebudeme popírat, že vnímá pes, a rozum tam neproniká, kde by pes vzal rozum?

Čili to je jenom terminologická záležitost, co nazveme vjemem. U člověka vjem bez intervence rozumu není možný. A dítě je specifický případ člověka. To vlastně ještě není člověk, to je ten mluvň, který se má teprve člověkem stát. A stává se tím, že vstupuje do světa řeči, to znamená do světa *logu*, to znamená vnějšně vzato, že se naučí mluvit, a to znamená zároveň, že se začne řídit rozumem. V tom okamžiku, nakolik se začne řídit rozumem, nakolik se stává rozumnou bytostí, tedy člověkem. Do té doby ještě vlastně člověkem v této intelektuální dimenzi není. Samozřejmě dítě je člověkem pro všechny ostatní lidi, musejí v něm respektovat člověka, ale ne proto, že už by to člověk byl, nýbrž že respektují jeho lidskou budoucnost.

Jiný hlas: Takže by pak bylo nutné provést kritiku právě platného způsobu chápání světa. Chtěl jsem se zeptat, odkud by ta kritika měla být vedena? Já si představuji, že ten právě platný způsob chápání světa je ta nejobecnější kůže, která v sobě obsahuje různé kůže individuální, a že z ní asi není možné někam vystoupit. Měl jste příklad s různým pozorováním vesmíru, tak mně se zdálo, že oba způsoby pozorování vesmíru jsou podmíněny právě platným způsobem chápání světa, který spočívá třeba v tom, že vesmír chápeme jako objekt nějakého matematického zkoumání nebo si vytvoříme takové předpoklady. Takže odkud teda?

Hejdánek: V okamžiku, kdy dva vědci zjistí, že je možno na anténě určitého typu zachytit radiové signály nebo radiové vlny neznámého původu, a když měněním směru antény zjistí, že ty radiové signály nepřicházejí ze země, nýbrž z mimozemského, nebo dokonce mimoslunečního prostoru, z prostoru mimo sluneční soustavu, a eventuálně i mimogalaktického, což se pak dá zjistit, a začnou budovat antény, které dovolují relativně dobrou lokalizaci zdrojů radiových, tak jakmile ti dva lidé s tím přijdou a publikují to, tak takzvaný platný způsob chápání zproblematicizují, poněvadž tam najednou postaví něco, s čím dosavadní chápání nepočítalo. Každý větší objev, každý větší a velký objev znamená tuhle problematizaci. Samozřejmě že ti dva vědci sami byli dětmi své doby, a tudíž byli do značné míry podmíněni nebo byli uzavřeni do současně platného chápání světa. Nicméně podnikli něco, čím se současně platnému chápání vymkli. Co je na tom divného? To je námitka, kterou jste provedl, to je námitka jenom tak jako stroze nebo suše logická, že každý člověk se narodí do jisté doby, je závislý na tom chápání právě platném, z něj nemůže vylézt. No a jak tedy vysvětlíme, že se to chápání mění? Jedině tak, že prostě někteří lidé to nějak tu a tam na některých místech probourají a někdy to probourání se ukáže tak důležité, tak významné, že s sebou nese zbourání celého toho dosavadního, ne najednou samozřejmě, ale postupné, postupné rozviklání a rekonstrukci, nutnou rekonstrukci celého toho dosavadního chápání. Takže se tady konstituuje nové, všeobecně platné chápání. Ale to mezidobí je dobou sporu mezi tím starým a novým chápáním a takhle to vždycky vypadá, že člověk nemůže z toho vylézt tak, že by se na to

podíval okem buď vůbec nehistorickým, historicky nezařaditelným, anebo třeba že by skočil o já nevím kolik století. Ale v tom svém časovém prostoru, takříkajíc v té své *situovanosti*, může tu a tam ten právě platný názor nabourat. To jsme toho svědky pořád.

Jiný hlas: Mně připadá teda pořád problematické, pokud se ten právě platný názor mění nějakým tím novým činem nebo nějakým tím novým objevem, tak ten čin a ten objev je důsledkem určitých předpokladů, určité zaměřenosti jako základní lidské orientace zakotvené zase v tom obecně platném. Takže je to určitý jakýsi rozpor, protože...

Hejdánek: To je zdánlivý rozpor. Podívejte se, jistě je v tom zakotvená, jenomže najednou přijde ten nový faktor. A když ten nový faktor je správně uplatněný a správně interpretovaný, tak najednou jsou rozvíklány všechny ty dosavadní pevné sloupky toho obecně platného a přijímatelného názoru. A nikde není řečeno, že ti dva vědci, kteří tohle objevili, že se nejdřív museli nějak myšlenkově postavit mimo svou epochu. To taky tomu tak není. Oni ani netušili, k čemu to přivede. Oni prostě jenom zkoumali rádiové vlny a chytali, kde co, no a najednou tam chytili něco, o čem se posléze přesvědčili, že to nemá původ ve vysílání na Zemi, tedy v lidských vytvořených zdrojích rádiového vysílání. Tohle zjistili, to nechtěli zjišťovat, oni chtěli zjišťovat jiné věci. Zjišťovali, jak daleko se dá co chytit a já nevím, jak chodí ty vlny a jaké vlivy na to působí a tak dále. A najednou zjistí něco, co když je zaujme, to nepřehlédli, zaujalo, a najednou zjistí, že ono to přichází z vesmírného prostoru, dokonce mimo sluneční soustavu. To mohli zjistit a zůstali ještě pořád v rámci toho všeobecně platného názoru. No a teď když tohle zjistili, tak teď upravovali antény tak, aby chytili co nejlépe, a pokusili se udělat tak, aby byly co možná nejsměrovanější, aby mohli zároveň lokalizovat zdroje. A už byli zaměřeni na to, že ty zdroje jsou mimo Zemi a mimo sluneční soustavu a dokonce se ukázalo mimo galaxii třeba a tak dále. Krok za krokem je to vedlo k něčemu, co posléze muselo změnit některé dosavadní předpoklady, obecně sdílené, některé názory, teorie, ne všechny, podle toho, kde ty souvislosti byly. No a zase jiné věci to nabourávaly jinde. A pořád to vědci nabourávají. Ten obraz světa, jaký všeobecně platí, se šíleně rychle mění, právě v posledním století se mění daleko rychleji než kdykoliv předtím, díky tomu, že jsou tady činnosti lidí, kteří z těch svých předpokladů, které jsou poplatné tomu obecně platnému názoru, dělají věci, zkoušejí různé věci, které se velmi často ukážou jako v rozporu s tím, co se obecně považuje za platné. No a to už je takový dobrý zvyk, že jakmile se takovýhle rozpor najde, tak každý vědec se pokouší z toho vytěžit, co se nejvíc dá. No a čím to vytěžení představuje práci filosoficky náročnější nebo myšlenkově náročnější, tak tím obvykle ta časová distance od toho objevu k tomu intelektuálnímu vytěžení je delší. Někdy to trvá řadu let, někdy to trvá řadu desetiletí, možná a tak dále, to prostě může trvat velmi dlouho. Třeba od pokusu Michelsona-Morleyho, který v podstatě byl aranžovaný proto, aby se zjistilo, zda světlo je strhováno éterem, nebo není. Otázka dnes víme naprosto blbě formulovaná, protože éter byl vymyšlený, žádný éter neexistuje. Tedy jak oni si představovali ten éter, ta tekutá kapalina nebo světový éter, který byl předpokládán jako *substrát* onoho vlnění, jímž světlo je. Ono se předpokládalo, to jsou zbytečné asi výklady, známá věc. Tedy od tohoto pokusu Michelsona-Morleyho, který byl neobyčejně důmyslný a od jehož výsledku si oba vědci slibovali strašně moc, no tak od toho výsledku nebo od toho pokusu vykonaného, k té správné *interpretaci* toho výsledku uplynulo kolik, asi osmnáct let. To jest než Einstein vyložil, proč se světlo pohybuje stále konstantní rychlostí nehledě na to, jakou rychlostí se pohybuje zdroj a jakou rychlostí se pohybuje pozorovatel.

Totíž do té doby sice ten výsledek tu byl a nikdo nevěděl, jak ho *interpretovat*, nebo ty *interpretace* byly neuspokojivé, neúspěšné. Jakmile byly publikovány, tak okamžitě se ozvala kritika, že v tom a onom neobstojí, nejsou únosné. A teprve Einstein ve své, doufám *speciální*, nebo *obecné*, já nevím, teprve *obecné* snad *teorii relativity* tedy *interpretoval* ten výsledek toho pokusu tak, že to na dlouhé roky, dlouhá desetiletí obstálo a dnes se to považuje za platné.

Čili z toho je jasné, jak ti lidé, kteří ten pokus dělali a kteří vlastně tím pokusem zbořili hodně z toho, co dosud patřilo k tomu obecně přijímanému chápání světa, jak vlastně sami nedovedli vytěžit z výsledku svého pozoruhodného a velmi důležitého *experimentu*, vytěžit všechno, co v něm bylo. Oni udělali něco,

aniž věděli dostatečně, co vlastně udělali.

No to je tak, mně se zdá, vysvětlení toho, jak je možno prolomit nebo prorazit ten rámeček toho fyzikalistického vidění světa.

Jiný hlas: Já ještě nevím tedy, otázka je, jestli je tedy možný opravdu ten nejobecnější, jako třeba je takové vnímání světa, který je třeba *implicitně* skrytý řekněme ve struktuře indoevropské věty. To, že my myslíme v jazycích řekněme indoevropských, tudíž už určitou touhle strukturou, když myslíme o tom, tak o tom myslíme už prostřednictvím tady té struktury, která tedy je určitou *interpretací* světa. Že by to asi možná šlo jinak, jsou nějaké takové ty indiánské jazyky a tam je to třeba jinak. A je tedy možná vůbec nějaká kritika tady téhle základní zkušenosti? Nebo má pravdu třeba Wittgenstein, když říká, že není možné nějak překročit hranice naší řeči a že tedy akorát musíme popisovat v jejím rámci?

Hejdánek: No, na to se dá odpovědět jedině v praxi. Samozřejmě jinak všechno je dogmatické. Když řekneme, že jsme vazaly určitého přístupu ke světu, který je už dán indoevropskými jazyky, tak je to teze, kterou je třeba vždycky *demonstrovat*, v čem a zpředmětnit.

A jak to můžeme udělat? No například to můžeme udělat tak, že se naučíme, nebo někdo, že se naučí pronikat co nehlouběji do způsobu mluvení Číňanů nebo severoamerických indiánů, Indů a tak dále. A tím získá jakýsi odrazový můstek pro to srovnávání. Tím je jakýsi odstup. On potom z hlediska toho jinak strukturovaného a strukturujícího myšlení pak je schopen vidět tu strukturu, která původně mu byla vlastní a v které byl uzavřen tak, že vlastně o ní nemohl ani pořádně vědět, protože ji neměl před sebou. Teď takovýmto způsobem ji má před sebou. Čili je to problém toho odstupů především.

No ale není nutno tohleto vidět jako jedinou možnost. Druhá možnost je, podobně jako třeba ten vědec nebo ti vědci uspořádají určitý *experiment*, aniž dohlédnou, co to všechno bude znamenat, jakou lavinu to uvede do pohybu, tak něco podobného je možno udělat taky v té úrovni filosofické. To jest, je možno uspořádat jakýsi myšlenkový *experiment*, v patřičné *reflexi*, nějaký určitý typ *reflexe* rozvinout, který využívá všech možností toho dosavadního typu myšlení a přivádí je do momentu hluboké krize.

To jest otřese těmi dosud za samozřejmé považovanými předpoklady a rozvíklá ty sloupky a tak dál. A když tam dostatečně dlouho v tom momentě krize zůstává, setrvává a teď bude hledat ty kontexty rozkmitáním toho bodu krize, metaforicky řečeno, dostane do jistých kmitů i to, co je od toho centrálního kritického bodu už třeba trochu vzdáleno, ale přece jenom v tom rozkmitání se ukáže zas ještě z jiné stránky a tak dál, tak je možno teda tímto způsobem *rekognoskovat* ten dosud dobře známý terén novým způsobem, ukázat na něm ty švy nebo nějaké nelogičnosti nebo rozpornosti.

No a teď se na nich zachytit přímo v rámci toho myšlení. Zachytit se na těch rozporech. No to dělá *dialektika*. To vypracoval třeba pozoruhodným způsobem Hegel. Že v rámci toho samotného myšlení vyhledával ty kritické body a rozkmitáním nebo zdůrazňováním a s takovým sverpým rypáním právě do těch kritických bodů dostával na povrch věci, které normálně zůstávají skryty. A už to samo stačí k tomu, aby celej ten dosavadní dosavadně uznávaný pohled na svět nebo uchopení světa, nebo jak to budeme nazývat, aby bylo postupně aspoň, když ne v celku, tak aspoň v částech zpředmětnováno, že je učiněno předmětem podrobných analýz, kritik.

Jiný hlas: Mluví se o řeči, která oslovuje a na druhé straně se mluví o řeči jako určitém prostředí, skrze nějž jsme například osloveni pravdou. To jsou ale dvě její roviny. Neboť z toho druhého vyplývá, že řeč neoslovuje, ale účastní se při oslovení. Takže jsem se chtěl zeptat na to rozlišení, ten zde je rozdíl přeci. Řeč jako prostředí a řeč, která oslovuje. Řeč sama neoslovuje, oslovuje vždycky, máme-li to chápat, je-li tam něco. Tedy co si myslí Hejdánek nebo co míní tou řečí?

Hejdánek: No, tak já vím, že Francouzi říkají *comparaison n'est pas raison*, že přirovnání, každý přirovnání vždycky kulhá. Přesto někdy to pomáhá. Podívejte se, když vám já teď něco říkám, tak jednak jste oslovován mnou. Já vás oslovuju, něco vám říkám. Ale jednak, v jiném smyslu viděno, jste oslovován tím, co slyšíte. A to neslyšíte mě, nýbrž slyšíte jakési zvuky. Já vám nelezu do ucha, nýbrž do ucha se vám dostanou jakési zvuky, které vy musíte interpretovat tak, aby vás oslovily, to jest vy musíte porozumět tomu, čím vás oslovuje to, co já říkám. Čili to, co vám říkám, to vás oslovuje a také já vás oslovuju. Oboje.

Ale teď, když přejdeme v tom srovnání o stupeň dál, tak jednak jste osloven jednak mnou, kterej něco říká, a jednak jste osloven tím říkáním samotným. No a tam na té vyšší úrovni, tam je to tak, že můžete být kýmkoliv osloven z lidí, jediné když respektuje nebo když promlouvá po řeči, to znamená po smyslu řeči, ve smyslu těch souvislostí řečových nebo logických. Takže do jisté míry vy jste také oslovován řečí. Jiný hlas: V jakém smyslu tou řečí, ale jak mluvíte o tom zvuku, to není řeč přeci. Jestli jsem osloven nějakou tou zvukovou hláskou nebo tím chvěním vzduchu, to přeci není řeč.

Hejdánek: Dobře, to je sice pravda, jenomže když vy nepochopíte, že za tím, co není řeč, je nějaká promluva. A když nepochopíte, že za tou promluvou, kterou jste pochopil, je nějaká řeč, bez níž by ani ta promluva ani to vaše pochopení nebylo možný, tak v jistém slova smyslu, aniž o tom víte, musíte připustit jenom na základě té úvahy, že vlastně jste vždycky také oslovován nějak tou řečí a že to oslovení té řeči nějakým způsobem přijímáte. Kdybyste ho nepřijímal, tak neporozumíte ani nikomu z těch, kdo k vám promlouvají.

Jiný hlas: Na mě je to jako příliš moc velký symbol, ta řeč, nebo moc velká metafora, abych...

Hejdánek: Nebojte, když vám argumentuju třeba, tak jednak vy chápete, co říkám. Ale můžete chápat, co říkám a stále ještě nemusíte chápat ten argument. Zhruba mi rozumíte, co říkám česky, ale ten argument, v tom nevidíte argument, někdy právem, někdy neprávem. Třeba je to argument, kterej vlastně neobstojí, takže ho můžete analyzovat a ukázat, kde je logická chyba. Ale třeba to není v tom, že je v tom logická chyba, nýbrž prostě v tom, že nejste zvyklí myslet v těch přesných logických strukturách, takže prostě vám ten argument, poněvadž je složitější, nedává se sám, tak prostě vám nedojde v tu chvíli. Co to znamená vlastně? To jsem vás neoslovoval pouze já. To vás oslovovala ta logika. Vy jste mě slyšel, ale tu logiku ne. To není jenom příměr, to není jenom nějaká paralela nebo nějaké podobenství. Skutečně teda já se dovolávám v tom, co říkám, když argumentuju, se dovolávám toho, že vy slyšíte nejenom mě, nýbrž taky ten argument. A to nejsem já, ten argument. Já se propůjčuju jenom, že formuluju něco, co platí nezávisle na mě. Já ten argument, kterej používám jakoby proti vám, já ho musel přijmout jako svůj argument, jako argument, který přesvědčil nejdřív mě. To není můj výmysl, já ho nahlédl a chci, abyste ho nahlédl taky. Čili já chci, aby skrze to mé promlouvání k vám, kterému vy porozumíte, aby vás oslovil ten argument sám.

Sókratés třeba říkal, když mu říkali: „No jo, když ty jsi takovej debatér a kdo by ti mohl odporovat?“ A Sókratés říká: „Ale odporovat tady starému Sókratovi je vsutku snadné, ale odporovat pravdě, to nejde.“ Čili je evidentní, že když já hovořím, tak to nejsem v posledu já nebo nemusím být vždycky v posledu já. Já jsem jenom tlumočnickem toho argumentu. No a tak to jde dál. Já jsem tam použil toho příkladu se Sókratem, který rovnou mluví o pravdě. Já tam těch rovin vidím víc. Tedy především ta logická struktura, která je, jak jsme řekli, jenom jednou, jedním aspektem toho světa řeči. A jsou taky jiný. Ale ta logická struktura, to je něco, co já uznávám jako platné a chci, abyste vy uznal taky jako platné. Ale ne proto, že to říkám já. To není má autorita. Nýbrž já se odvolávám na autoritu toho argumentu, té logiky. Čili tím, jak já vám argumentuju, vás oslovuju já, oslovuje vás to, co já říkám, ale kromě toho vás oslovuje taky ta logika. A ta patří k tomu světu řeči. Čili oslovuje vás ta řeč.

No a teď já jsem tvrdil ještě, že ta řeč sama, i když vás oslovuje takto tímto prostřednictvím, tak že to není ještě to poslední oslovení, nýbrž ta řeč se má k tomu... Ten poměr je asi takový, příměr, že ta řeč je něčím jako mé promlouvání, ale to mé promlouvání zároveň něco říká, a to je víc než to mé promlouvání. To je třeba ten argument. Takže já jsem ve svém promlouvání jenom služebníkem toho argumentu. Podobně ta řeč, která vás oslovuje, ta sice vás oslovuje, tedy něco říká – to je špatně řečeno, poněvadž řeč neříká nikdy něco, nýbrž jenom říká, předříkává a tak, ne něco, ale kromě toho, že říká...

--- (Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: To té předmětnosti, nýbrž říká jakýsi obsah prostřednictvím něčeho dalšího, totiž pravdy, asi tak, jako to mé promlouvání k vám je prostředníkem k tomu argumentu, který vás v podstatě má oslovit. Ne já ani to mé povídání, nýbrž ten argument vás má oslovit. Podobně tak skrze řeč, která vás oslovuje, má především oslovit ne ta řeč, nýbrž to, co přichází skrze řeč, a to je pravda.

Je tam jakási podobnost. Můžeme mluvit o jakémisi přirovnání, ale je to přece jenom přirovnání jenom jako pomůcka. Ta situace je trochu odlišná, i když je v něčem podobná, v něčem je odlišná. Nechci teda říkat, že to je totéž jenom na vyšší úrovni. Ale snad je z toho jasné, že tam jak ta řeč, tak ta pravda jsou zbaveny všeho předmětného. Ta pravda přichází, aby vás oslovila, ne tak, že by vám říkala něco o věcech. Já jsem přesvědčen, že podobně, jako nelze promlouvat, aniž bychom promlouvali řečí, tak že nelze mluvit pravdu nebo pravdivě nebo lživě – mít pravdu, nemusí sdílet – leč ve světě pravdy.

Jiný hlas: Já bych ještě, než skončíme, tak se vrátil zase k tomu, o čem jsme hovořili předtím, než jsme odbočili k té řeči. Při tom, jak jsi tady popisoval ten proces toho poznání a to vyměňování individuálních kůží a nových kůží, tak se mi zdá, že o tomhle procesu se věří, že to je nějaký nekonečný a neukončitelný, věčný proces. Zprvce to znamená, že by tam o nějaké periodě, nebo o nějakém, že bylo období, kdy tomu tak nebylo a bude období, kdy tomu tak nebude, nelze mluvit. Tak jak jsi to vylíčil, tak to vypadá jako nekonečný proces a tak se tomu věří, má souvislost. A zároveň se věří, že tento nekonečný proces vede stále blíž a blíž k věcem samým, protože ten rastr bude čím dál přesnější. A teď jde o to, oč se tahle víra opírá. Jestli je tomu tak, nebo se to [nesrozumitelné].

Hejdánek: No tam jsou teda dvě myšlenky v tom. Že tedy to, že ten proces vede stále blíž k věcem samým, to je určitý filosofický předpoklad. To opravdu není zdůvodněno a zdráhal bych se říct tomu víra, filosofický předpoklad. To je určitá, v každém případě určitá jen velmi halabala zdůvodňovaná, pokud vůbec zdůvodňovaná, hypotéza.

Jiný hlas: Proč halabala, jenom že tě přeruším. Jako jestliže nějaký obraz lépe slouží v praxi, tak je to důkaz...

Hejdánek: ...že to je blíž k věci samé? To vůbec není důkaz. Líp fungovat může lež než pravda třeba. Jak já vím, že to, co teď líp funguje, že je už pravda a není to lež, jenom lépe fungující lež?

Jiný hlas: No dobře, ale ve vědě se tohle snad, to nevypadá jako halabala zdůvodnění.

Hejdánek: Ta teorie, kterou zformujete, je halabala zdůvodněná. Já jsem aspoň žádné pořádné zdůvodnění nečetl. V podstatě to k věcem samým, to je *Husserl*. No ale není mi známo, že by to bylo víc než jenom jakési heslo. Není mi známo, že by to i takový znalec *Husserla*, jako jsem já, takhle věděl. Ale pojďme pokračovat.

Tedy mně samotnému se nezdá, že by jako vývoj nebo historický postup poznání kupředu, že nám stále více a více ukazuje věci, jak jsou. To mně se nezdá. Ledaže bychom to podrobili zvláštní interpretaci o korekturách a tak dále, co to je, ty věci, jak jsou. Totiž to, jak jsou nám dány. To už můžeš říct taky jako, jak jsme blíž k věcem samým. A co když ty věci jsou nám dány asi tak jako herci na divadle? A vůbec nejde o to, jak jsou nám dány herci na divadle, jestli je to na prknech nebo na parketách nebo na pódiu, nebo je to rovnou někde v přírodě. Na tom prostě nezáleží, jde o to, o co jde v té hře. Co když to důležité vůbec není, jak vypadá ten jazyk, kterým nám to je řečeno, nýbrž to, co nám je řečeno? A to, co nám je řečeno, třeba s těma věcmi vůbec nemá nic společného. Čili že důležitější je to, jak jsou nám dány, co nám dávají, než to, co jsou o sobě, co skrze ně promlouvá, a ne jak jsou nám dány.

No, čili tohle pomím, to je jedna věc. Tedy mně samotnému se nezdá, že by se mohl formulovat takový běžný bod našeho poznávání, to, že se nám věci ukážou tak, jak jsou, stále lépe, až úplně jak jsou.

Poněvadž mám své nejvážnější pochybnosti o tom, co to znamená věci jak jsou, co to vlastně je, jak jsou. To souvisí s tou reaktivitou a to, že vlastně svět kolem nás není světem jsoucen, nýbrž je to svět vzájemných reakcí toho, co jest, respektive co se stává, na sebe. Takže to, co se nám jeví nebo o čem se běžně mluví jako o jsoucnech, vůbec žádná jsoucna nejsou, nýbrž jsou to pouze pouhé reakce, které jsou vždycky, což je důležité, mají omezený rastr, hrubý rastr. To znamená, jsou to reakce na skutečnosti, které jsou nekonečně nebo mnohonásobně, nepřehledně komplikovanější, složitější, hlubší a jsou zjednodušovány těmi primitivními reakcemi. Takže nám se zdá, že atomy jsou strašně ty nejprimitivnější částice, a ono možná tam je mnohem větší složitost a komplikovanost a smysluplnost třeba než v celém vesmíru, který je při tom modelu takový jednoduchý.

Kdysi jsme si to ukazovali na tom obraze, třeba na nějakém moderním geniálním obraze. Prostě ty věci

kolem nás, to jsou ty šmouhy různými barvami na tom obraze. A to, co ten obraz znázorňuje, to je přece daleko důležitější než ty šmouhy a věci jsou jenom ty barevné skvrny. Když vidíme západ slunce, východ slunce, když vidíme jitřenku nebo večernici, když vidíme bouřku, krajinu po bouři a tak dále, to všechno nás oslovuje. Ale ne takovým způsobem, že by nám to přibližovalo věci, jak jsou. Naopak to, jak jsou věci, to všechno slouží jenom k tomu, aby nás něco oslovilo, co je za tím.

Člověk to chápe, pokud neztratil aspoň trochu schopností, které jsou vytěšňovány tradicí toho myšlení *diskurzivního*. Tak to je ta jedna věc. Připomeňte mi, co byla ta první – větší proces?

Jiný hlas: Větší proces, který nemůže být koncem...

Hejdánek: Jo, ano, že není žádného konce. No, tak především, já nevím, co může zavdávat příčinu nebo důvod k soudu, že tady je nějaký nekonečný, nikdy nekončící postup či proces. Jediná věc, kterou nám naše zkušenost dává, je, že všechno má svůj počátek a konec. A za druhé nám říká, že konec nikdy není totožný s cílem, jak se domníval Aristotelés. Že mezi koncem a cílem je vždycky obrovská propast.

A křesťanské povědomí dalo tomuhle výraz ve svých *eschatologických* představách. Nejenom to křesťanské, už židovské. Tedy *eschaton* je něco, k čemu žádným úsilím ani individuálním, ani kolektivním a všelidským nedospějeme. A přesto to je cíl, kterého – je špatně řečeno „kterého bude dosaženo“, nýbrž který prostě přijde v tomto povědomí. Cíl, který už je teď nějak.

No, čímž nechci argumentovat *ad hominem*, což tak vypadá, že právě křesťanství předpokládalo, že musíš některé věci uznávat. Ale po mém soudu to není tak zcela nefér, co jsem provedl, protože to patří, jak jsem už vykládal kolikrát, to patří k povědomí filosofie, aspoň těch lepších filosofů v mém hodnocení, od samého začátku.

Filosofie má svůj název, má své jméno od toho, že kromě věcí poznávaných, kromě člověka poznávajícího nebo filosofa poznávajícího a kromě poznávání jakožto jeho úsilí, uznává moudrost, abych to tak interpretoval, která není totožná s žádným z těch tří komponentů nebo těch tří členů. Je to láska k moudrosti, která není lidem k dispozici, kterou lidé nemají v ruce, nemají v kapse, která je výsadou bohů, a přesto člověk tím, že filosofuje a nemůže jinak než filosofovat o věcech a událostech, do nichž jsou zapleteny skutečnosti tohoto světa, vždycky bude milovat to, co je víc než on sám, víc než to, co dělá, a víc než to, k čemu chce dospět ve svém poznávání.

Tedy filosofie v tomto pochopení nikdy si nekladla za cíl dospět k té božské moudrosti, nýbrž chtěla zůstat v rámci lidské moudrosti, která je vždycky omezená a která nikdy nedospěje nějakým nekonečným vývojem k té moudrosti dokonalé. V rámci této lidské moudrosti chtěla zůstat, ale v rámci toho tam zůstávala tak, že zároveň z celého srdce a z celé mysli miluje moudrost, která je vyhrazená bohům.

Je to ta pythagorovská tradice, Sokratem interpretovaná, ale mně se zdá, že je nosná natolik, aby nám umožnila východisko pro zodpovězení té otázky, kterou jsi formuloval. Nejde o žádný nekonečný vývoj kupředu. Samozřejmě nic takového jako nekonečný vývoj není. Každý vývoj má nějaký konec. Ale uprostřed toho konečného vývoje, to jest vždycky historického a epochálního, to jest do epochy uzavřeného vývoje, vždycky je možno nějakým způsobem se vztahovat k tomu, co nejenom že není součástí té epochy, ale k tomu, co vůbec umožňuje, aby vůbec takové epochy byly, aby se nějak vyvíjely a aby po nich přišly další epochy a tak dále. Nebo aby už nepřišly žádné epochy, aby byl konec. V žádném případě nikoli nekonečný vývoj, žádném případě ne konečné, který dospěje k nekonečnému cíli. To je korblobst. Ale ten nekonečný cíl je elementárně důležitý pro ty konečné kroky, které tady děláme. Takže budeme asi už muset dneska končit. Vy jste ještě něco chtěl? Aleš, vy jste něco chtěl, nechte to na příště. Ještě někdo tady něco chtěl? Už je ale hodně pozdě.

Jiný hlas: Jo, jo.

Hejdánek: Dobře. Právě ta schopnost jednat na základě jednání dřívějšího vlastně přijímá určitou problematiku nebo platformu problémů, jak byla vytvořena myšlenkou Marxovou. Že to není jenom vycucané z prstu. To docela z osobní historie Rádlvy vyplývá, že Rádl se marxismem hodně zabýval, jednak pod vlivem Masarykovým, jednak ale samostatně. Protože když se rozpadla – Rádl patřil do

realistické strany Masarykovy – a když se ta Masarykova realistická strana po válce v nové republice nekonstituovala, neobnovila se jakožto politická strana a Masaryk doporučil členům té realistické strany, která byla vždycky malá a nechtěla být masovou stranou, aby se rozešli, vstoupili do jiných stran a tam všude pracovali v realistickém duchu, tak Rádl vstoupil, podobně jako Nejedlý, rovněž realista, do sociální demokracie.

A s Nejedlým se pokusili obnovit tu tradici v *Realistickém klubu*, což byla spíš taková kulturní a intelektuální platforma, nikoli politická platforma ve smyslu partajní politiky. To nemělo být předstupněm pro novou partaj. Oni oba vzali vážně, že Masaryk nechce obnovit realistickou stranu, ale zároveň byli přesvědčeni, že je potřeba zorganizovat realisty, alespoň některé realisty, protože oba byli přesvědčeni – u Nejedlého i u Rádla se tohle opakuje mnohokrát – že bez organizace není moderní intelektuální život možný.

Neměli velkou důvěru v ty realisty, kteří vstoupili do jiných stran, poněvadž věděli, že jsou ideově v podstatě nevykvašení nebo neurčití, nejsou dost hluboce zakotvení a tak dále. Což se ukázalo naprosto zjevně, že tomu tak bylo, že ti realisté fakticky přestali existovat. Jediní dva realisté, kteří se pokusili o ten *Realistický klub*, se pokusili jít v tom dál. Navíc tihle dva, Rádl a Nejedlý, se rozešli v hodnocení ruské revoluce, *Velké říjnové revoluce*. Nejedlý začal čím dál víc sympatizovat a blížit se k té nové komunistické straně, jejímž členem nebyl. Rádl naopak se pokoušel o velice intenzivní osvětovou práci v rámci sociální demokracie, kde usiloval o to, aby lidé lépe rozuměli, jak důležité je i při politické práci mít v základních věcech jasno. Přesně myslet, mít obraz o všech souvislostech, v jejichž kontextu politika teprve se ukazuje jako to, co je, zatímco politika má tendenci chápat jenom samu sebe a tamto ostatní strkat stranou.

Takže to pojetí, ten důraz na určité pojetí *praxe*, je zjevně inspirován Marxem, četbou Marxe. Rádl píše různé brožurky, které byly vydávány pro členy sociální demokracie, kde se vysloveně vyjadřuje k otázkám, co je Marx, co je marxismus a co je možno udržet a co není možno udržet. Mám za to, že není možné Rádla jednoduše suspendovat jako pouhého revizionistu Bernsteinova typu. Rádl měl neobyčejně jemný smysl pro nuancovaná stanoviska a dovedl se postavit ke každé otázce svým osobitým způsobem. V žádném případě to není typ, který by se dal převést na společného jmenovatele s tím známým sociálnědemokratickým revizionismem bernsteinovským.

Tedy evidentně je to četba Marxe, vyrovnávání s Marxem a přijetí některých věcí, které považoval za filosoficky nosné a důležité pro 20. století. Rádl nikdy ze sebe nedělal marxistu, neříkal, že je marxista, nebyl marxista, ale byl jím významně ovlivněn, hodně se jím zabýval a řešil si otázku svého vztahu k Marxovi a marxismu. Tedy v té otázce důležitosti, jakou přisuzoval ve svém filosofickém konceptu *praxi*, což je jednání na základě zkušenosti, a to specifické zkušenosti, která je ještě navíc reflektována. Tohleto je téma položené Marxem a Rádl to domýšlí po svém. Podle Rádla zkušenost není – pojdte dál, vy tam vůbec nevidíte – zkušenost není pouhé pamatování, pouhé uchovávání poznatků a vědomostí v paměti, nýbrž je to něco, co se konstituuje zvlášť k tomu, aby to mohlo být uplatněno. To je důležitá věc. Zkušenost nelze redukovat na paměť, na pouhou paměť.

V *České myslí* říká, že zkušenost jest návod, jaké stanovisko zaujmout k okolí, na jaké věci upnout pozornost, jaké obrazy vkreslit do mlhy zjevů kolem nás. Tedy je to návod, je to program. To není jenom paměť. Nebo o něco dál říká: zkušenost jest soustava návodů, jak se máme tímto světem probíjet. Je to direktiva pro jednání, nikoli sbírka pasivních poznatků, pasivního poznání, tam je přesně.

To je rozdíl zkušenosti od paměti. Paměť zaznamenává to, co bylo. Zkušenost pomocí toho, co je pamatováno, projektuje budoucnost, stanovuje direktivu pro nové jednání. A ještě dál tam říká na jiném místě: mysl naše prošla dlouhým výcvikem a v jejím pozadí jest napjatá soustava očekávání, která se derou do vědomí při pohledu na svět. Samé metafory. Mysl naše prošla dlouhým výcvikem a v jejím pozadí, to jest v její výbavě, je připravena napjatá soustava očekávání, jakýchsi *anticipací*, které se derou do vědomí. To jest nejsou tam uloženy a my si pro ně chodíme podle potřeby, nýbrž derou se do vědomí. Úplně spontánně nám přicházejí, nabízejí se v aktuální situaci, v aktuální chvíli, při pohledu na svět. Pak

ještě jiná, anebo je tam soustava možných výkonů, které zkoušíme, kdy se udá příležitost.

No a tohleto je také poukazem – naše mysl prošla dlouhým výcvikem. No jakým výcvikem? To není jenom individuální výcvik. Ta zkušenost, to není jenom naše individuální zkušenost. Je možné také předávat svou zkušenost druhým, to jest přijímat zkušenost druhých pro sebe. Tedy v tom je skryt poukaz ke společnosti lidí, bez níž nikdo nemůže z novorozeněte vospět v člověka.

V České myslí zase tam čteme: každý člověk pak svou zkušeností usměřňuje i jednání svých druhů a tím způsobem se reakce na svět získaná jedním člověkem přenáší na společnost a na potomstvo i hromadí se tak zkušenost. Takže tady máme rozšířen ten pojem zkušenosti z individuální zkušenosti na zkušenost celé společnosti nebo lidstva, o které už nelze říct, že jenom je někde deponována v nějakém podvědomí nebo v paměti nebo v něčem takovém. To pak umožňuje Rádlovi vykládat i individuální zkušenost podle vzoru té zkušenosti lidstva, jak k tomu jsou zapotřebí ty písemné doklady a knížky, teorie vypsané a zapomenuté někdy a pak někdo se tam může k tomu dostat a tak dále, tohle všechno.

Tedy první kontakt člověka se skutečností tudíž předchází schopnostem jeho rozumové aktivity. A to platí všeobecně a zejména také pro člověka. Ale platí to všeobecně, to jest i pro předlidské úrovně. No a právě proto, že ten kontakt se skutečností předchází jeho rozumovým schopnostem, znamená to, že se v tom kontaktu, praktickém kontaktu se skutečností, člověk velmi často ocitá v situaci napodobování někoho staršího, jiného, nebo v situaci, kdy se nechá od toho druhého poučit, vést.

Každý člověk se jednak učí od druhých setkávat se se skutečností a jednak se také od druhých učí oné rozumové aktivitě. Člověk přijímá od počátku ve svém přímém kontaktu, ještě ničím nezatíženým a tudíž velmi nejistým a konfučním kontaktu se skutečností, přijímá zkušenosti druhých lidí, jednak s tím praktickým setkáváním se skutečností, jednak jejich zkušenosti s rozumovou aktivitou.

Proto náleží k předpokladům *noetiky* (nebo to je český snad, žádný jiný jazyk nemá tento název, *noetika*, taky marxisté ho nepoužívají, takže je takřka vymýcen z povědomí mladší generace, ale ještě třeba u Tvrdého, když se tam mluví o těch jednotlivých filosofických disciplínách, jako je logika, tak je *noetika*, to je velice hezký název po mém soudu, rozhodně hezčí než *gnoseologie* nebo *epistemologie*, to oboje je hrozně česky, *noetika* je krásná, krásný termín, já sám tedy užívám nejraději toho názvu *noetika*) tedy proto podle Rádla náleží k předpokladům *noetiky* analýza akce a její struktury. Nebo tady už nemusíme mluvit o Rádlovi, tady už můžeme mluvit za sebe. K předpokladům *noetiky* náleží analýza akce a její struktury. To je velice důležitá záležitost. Na první pohled to vypadá rozporně, protože k té analýze potřebujeme nejdřív mít nějaký koncept noetický, ale to je omyl, ten koncept noetický nemáme, ta analýza předchází tomu konceptu. Ta analýza je praxe, která je pak reflektována v tom konceptu. Takhle vypadá *filosofický* postup.

No, tedy k předpokladům *noetiky* patří analýza akce a její struktury, a zejména pak analýza oné specifické aktivity, v níž se již uplatňuje rozum. Ne té aktivity, která předchází tu aktivitu rozumovou. To jest analýza akce, která je zaměřena nikoliv už jenom k vnější skutečnosti, nýbrž k vlastním akcím. Tedy akce, která se nazývá reflexe. Předpokladům *noetiky* patří analýza akce a její struktury, a zejména analýza té specifické akce, která se nazývá reflexe.

A tak v tom článku *Praktická filosofie* čteme: „I naučí se dítě vidět na světě to, co vidí jeho okolí, nikoliv“ – tam bych dal nutně – „nikoli nutně pravou, objektivně danou realitu, nýbrž způsob chápání právě platný.“ To je ten důraz na historickou konkrétnost chvíle, v které se to dítě narodilo a v které se učí rozumět světu kolem sebe. I naučí se dítě vidět ve světě to, co vidí jeho okolí, naučí se od těch druhých, nikoli tedy pravou objektivně danou realitu, nýbrž způsob chápání právě platný. Zkušenost všech generací od začátku lidského života do dneška dává nám návod, co na světě máme a nemáme vidět. Čili ten návod se týká také toho, co nemáme vidět. To je to, že každý návod nebo každé nahlédnutí, návod k nahlédnutí, nám vždycky něco ukazuje a něco zakrývá.

Nejsme svobodni ve svém poznávání světa. Mezi námi a světem je hustá síť zkušenosti lidstva, síť, která je jedinou možnou metodou, jak svět poznat. To je strašně důležitá záležitost, tady se vracíme vlastně do jisté míry k té jeho kritice empirismu. Ta kritika spočívala zejména v tom, že empirismus je nehistorický,

že nebere dost vážně to, že každý člověk vychází ze způsobu chápání, jak je právě v té době a v té společnosti zvykem, jaký platí. Neexistuje možnost, aby člověk z tohohle vylezl ven, aby se svlékl z téhle kůže a podíval se na svět, jaký je. Člověk vždycky je v nějaké té kůži a dívá se z té kůže nebo přes tu kůži. Ta hustá síť zkušenosti lidstva, bez níž prostě neuděláme jediný krok, ta je jedinou možnou metodou, jak svět poznat. Ovšem neznamená to, že to je jenom přijímání té metody a potvrzení v její platnosti. Samozřejmě je tam kritika. My nejenom můžeme, ale musíme podrobit ten právě platný způsob chápání kritice. Ale my se nemůžeme bez toho právě platného způsobu chápání světa obejít, my se z toho nemůžeme vykroutit, my to nemůžeme obejít, nechat stranou. Právě jenom tou kritikou, jenom tou kontrolou to můžeme upravovat a usměrňovat.

No a tím je pochopitelně otevřená otázka, je-li vůbec možná nějaká objektivita, například vědecká, jakou má povahu a jak ji lze zajistit. To také ještě náleží do *noetiky*. Zda je možná nějaká objektivita vědecká a jak ji lze zajistit. Naproti tomu otázka, zda je nějaká objektivita ve světě samém, to jest objektivita světa samého, ta už přesahuje značně, možná z větší části do *ontologie*. Ale protože samu koncepci, sám koncept objektivit je třeba podrobit revizi, tak ten význam té noetické části té otázky je snad dneska daleko důležitější, daleko větší. Tak tím dnes skončím.

Jiný hlas: [nesrozumitelné] se skutečností předchází rozumové aktivitě. Mně, když jsme začali právě s tou precizací pojmů, *intencionální* předmět, skutečný předmět, skutečnost, tak jak tedy budeme nazývat tu skutečnost, když budeme říkat, že první kontakt člověka se skutečností předchází rozumové aktivitě, když před tou rozumovou aktivitou ten kontakt, který má člověk s něčím, není skutečnost? Není pro něj skutečnost. On neví, že to je skutečnost. Nebo on to neví, ale ta skutečnost tu je, i když o tom neví, a ten jeho kontakt tu je, i když o tom neví, že to je kontakt se skutečností. A jakým způsobem to dáme úplně neosobně, když řekneme, že je to kontakt člověka se skutečností?

Hejdánek: Tak to tak můžeme říct, že? Ale já jsem to bral vyloženě osobně, že by to bylo, co ten kontakt jeho je? S čím tedy ten jeho kontakt, když ne se skutečností?

Jiný hlas: My víme, že je to se skutečností, on to neví. On neví, co je to skutečnost, on si tu otázku ještě vůbec neklade. On prostě jenom ví, že má nějaký kontakt s něčím. Ohmatává to rukama, zubama, kouše do toho. To je ono.

A ještě druhou věc, když jste mluvil o tom, že se člověk svléká ze své kůže, aby viděl věci tak, jak jsou. Sami víme, že mluvit o věcech tak, jak jsou, nemůžeme. A teď jde právě o to, teď jste nastínil problém s tou *objektivitou*, že když se člověk svléká prakticky z té jedné své kůže, tak o co mu jde? Vidět tu věc. Člověk nemůže udělat prakticky víc než se pokusit vidět tu věc z mnoha jiných kůží. Ale protože je uzavřen také ve světě řeči, tak mu nic jiného neumožňuje než zase nahlédnout tu věc třeba z jiné kůže.